

18 oktober 1914

Zwerftochten op het oorlogsterrein.

Een correspondent meldt ons:

We komen Gent dinsdag, de 13e oktober binnen, één dag na de bezetting, evenals te Antwerpen, maar terwijl we daar lege straten vonden, wemelt het hier van volk op de straten. “Wie kan er nu ook werken?” vroeg mij een gemoedelijke Belg, en zo denken er velen over en staan de hele dag, de toestand bepratend, naar de binnentrekkende Duitsers te zien.

Maandagochtend om 10 uur kwamen de eerste Duitsers hier opzetten, en ze begaven zich dadelijk naar het stadhuis, waar de Duitse vlag werd gehesen. Daarop vergezelden de heren Anseele en De Bruyne, dekenen de stad, de Duitse officier naar het postkantoor. Korte tijd later trokken grote troepenafdelingen door de stad naar het westen, waar ze slaags raakten met het Engels-Frans-Belgische leger.

Nog steeds trekken de troepen door Gent, maar, zoals we spoedig bemerken als we de stad in de richting van Eeklo verlaten, begeeft het merendeel van deze troepen zich naar het noorden op de wegen van Evergem en Sas van Gent. Andere troepen trekken langs het kanaal naar Brugge, maar behalve enige kleinere transporten en een auto met officieren zijn op onze weg geen Duitsers meer. In Eeklo vertelt ons de bevolking, die angstig fluisterend aan de weg staat, dat een patrouille, bestaande uit 30 wielrijders, en enige ruiters, voorbijgekomen is, maar we zien geen enkele Duitser meer.

Wel wordt het gedonder van het geschut voortdurend duidelijker, en we bemerken, wat ons trouwens reeds te Gent verzekerd werd,

dat er bij Ursel hevig gevochten wordt, en lieden, die met allerlei gebaren van ontzetting toe komen lopen, bezweren ons niet verder te gaan, daar het gevecht zich in de richting van de grote weg Eeklo-Brugge verplaatst, die wij willen volgen. En jawel, even voor Adegem klinkt het geweergeknetter vrij dichtbij, af en toe overstemd door het gebulder van het geschut, maar behalve een licht rookwolkje hier en daar heel in de verte, is er niets te zien.

Als we onze weg vervolgen, komen drie ruiters naar de weg gehold, klaarblijkelijk vluchtend voor een onzichtbare vijand. Ze bezetten de straatweg en wachten onze auto af. De drie mannen kunnen ons niet vertellen, waar we hun eigen voorposten zullen aantreffen, en wij vinden deze bij De Kroon, 4 km voorbij Maldegem. Klaarblijkelijk willen de Belgen hier weer een voorpostengevecht leveren.

Om Dendermonde.

Een onzer oorlogscorrespondenten schrijft:

Woensdag, 30 september.

Mijn metgezel bezoekt de fabriek, die onder zijn administratief beheer staat. Een granaat heeft er geen noemenswaardige schade aangericht.

Tegen de avond komen wij bij de laatste tranchées vóór de brug. Commandant M. geeft ons toestemming om wat te blijven kijken, en licht ons in. Wij staan te praten recht tegenover de fabriek van Vertongen, waar zoeven door vier granaten brand is gesticht. Het is een grote touwdraaijerij. De zwarte rook, die wij uit de verte zagen, komt van de teertonnen in de magazijnen. Met een hoge vlam, reusachtig boven het stukgeschoten dak, branden de bewaarplaatsen.

In de loopgraven is reeds stro aangebracht, waarop de mannen slapen, nu reeds. Een bedekking van planken en graszoden beveiligd tegen regen en kartetsvuur. De dijk is over een lengte van honderden meters bij de top uitgegraven, en overal schijnt het te krioelen van leven. Het vuur aan de overzijde werpt al een schaduw achter de dijk. Ieder is op zijn post; een enkele soldaat, die neiging vertoont tot wandelen, wordt in de tranchée gestuurd.

De commandant vertelt ons over Namen. De IVe divisie, die nu voor Dendermonde ligt onder dezelfde generaal Michel, die haar uit Namen heeft weggeleid, ondergaat de druk der openbare mening, die zonder te weten, afkeurt. De forten zijn na 36 uur van de verschrikkelijkste beschieting met het 42 cm belegeringsgeschut tot puin gemaakt. Sommige redoutes zijn bijna in hun geheel meters naar terzijde verplaatst; dit is te verklaren, doordat de 42 cm tijdgranaten zo diep in de grond indringen (van 5 tot 8 m) en dan de fundamenteën opzij gooien. Boven de forten zag men na sommige schoten, waarbij het projectiel sissend in het fort boorde, eerst korte tijd niets, en dan een zuil van stenen en zand ter hoogte van 40 tot 50 m. Het lawaai alleen al was zenuwslopend.

Ik vroeg of met de val der forten lot der vesting was beslist, en meende dat de 25.000 man bezettingstroepen nog vrij sterk konden staan in een toch waarschijnlijk goed voorbereide stelling. Hij antwoordde, dat de overgave toch ten slotte had moeten volgen, en dat trouwens bevel tot de aftocht gegeven is door de verantwoordelijke bevelhebber. De terugtocht heeft plaatsgehad onder voortdurende achtervolging door de Duitsers. Hij heeft drie dagen geduurd, voordat men in veiliger streken kon herademen. In die tijd legde men 160 km af. De soldaten werden voortgedreven door de angst in handen te vallen van de vijand. Zo hield men het tot het einde uit, niettegenstaande bij de vlucht de tijd ontbroken

had, om proviand mee te nemen. Gedurende al die drie dagen hebben de mannen niets gehad dan wat knollen uit de koude grond. De compagnie van onze commandant is in Liard per trein naar Havre gegaan, vandaar per boot naar Duinkerken, en ten slotte naar de stelling Antwerpen, waar aan de divisie de verdediging van Dendermonde is opgedragen.

De commandant schijnt bij zijn manschappen geliefd te zijn. Hij schreef dit toe aan het "geluk" dat hij gehad heeft, dat in zijn compagnie zo weinig mannen verloren zijn gegaan. Ze telden in Namen 219 man, waarvan er nu 216 in de loopgraven liggen. Terwijl wij spreken, komt een soldaat op hem toe, en biedt hem wat ham en brood aan, dat hij ergens heeft opgediept. De commandant weigert eerst, maar moet ten slotte aannemen, als de ander verzekert, misschien met een halve leugen, dat hij zelf al genoeg heeft gehad.

Terwijl we die ellendige tijd nog eens ophalen, en heel wat vergelijkingen maken tussen de inrichting van de verschillende legers, heeft de brand aan de overzijde grotere hevigheid bereikt. In de ingetreden nacht verspreiden twee enorme vlammenzuilen een helle gloed. Achter ons zijn een kleine villa, met een spitse toren, en de omliggende bomen, duidelijk verlicht. In de ruiten wordt het vuur, door de wind heen en weer gejaagd, met afwisselende hevigheid weerspiegeld. Het is, alsof er seinen worden gegeven, en natuurlijk maakt de soldaat een opmerking in die richting.

Iemand komt ons vertellen, dat meer naar boven een chasseur de Schelde is overgezwommen, en daar een kijkje heeft genomen.

Aan de overzijde hebben ook de Duitsers tranchées in de dijk gegraven. De brand verlicht de dijk, en de kleinste bijzonderheden zijn daar na te gaan. Tegen de felle brand steken de oneffenheden op de dijk scherp af. Plotseling, aan onze kant een gewerschot, een der mannen heeft aan de overzijde een figuur zien bewegen. Aan onze kant is men nu gunstiger geplaatst; hier is men in het donker en de Duitse soldaat kijkt uit het licht. Wij zien daarentegen elke bijzonderheid. Overal knalt het nu aan deze kant, zonder dat het vuur van de overzijde beantwoord wordt.

Naar beide zijden verliest zich de Schelde, op één plek verlicht, in het donker. Het riet wuift, en als het even stil is, hoort men een zacht gedruis. De rivier stroomt door het schone Vlaanderenland, als altijd. Maar de welvaart is verwoest, en de verjaagde bevolking gaat een betere tijd tegemoet. Wij fluisteren bijna als we de ellende bespreken, waaraan dit arme volk zal blootgesteld zijn. Nu komt de winter en de scherpe koude. De late oogsten zijn niet binnen gehaald, de voorraden zijn inderhaast verlaten, en wat overbleef, wordt door de overwinnaars geëist. Wat is de burger in oorlogstijd? In de krijg leeft de soldaat en beweegt zich op het eerste plan. Als nomaden, door bevelen gedreven, zwermen zij door de verkilde landen en drinken de melk van het kind en het bloed des volks. O, die heerlijke gezonde, schone Vlaamse ziel, zal zij in den vreemde versmachten, zal haar fierheid onder een droog, kil bewind ondergaan en zullen de sappige vruchten uit haar goddelijk wezen in ongeziene eenzaamheid verrotten? Wie zal het leed meten en de stomme bitterheid in dit rustig en zelfgenoegzaam ras; wie durft nog denken aan recht, nu de macht het land vertreedt? Een diepe wanhoop komt over de sterksten en helderst zienden. Zelfs wanneer de schoonste verwachtingen zullen worden vervuld, zal dan in dit oude, fiere Vlaamse ras niet iets gebroken zijn van de oude stoerheid? Zullen de moderne oorlogswerktuigen kunnen

doden, wat door de hevigste onweersstormen der tijden onverlet gebleven is? Zullen de verrukkelijke humor en de diepe wijsheid van dit verwante volk bestand zijn tegen beproevingen, die het verstand der sterksten kunnen verbijsteren? De harde werkers zullen in de komende winter van honger omkomen, de geestelijken zullen geen woorden vinden die troosten kunnen, de zachte denkers zullen slechts de vuist kunnen ballen, en niemand zal maaien, wat hij heeft gezaaid. Nooit hebben een overwinnend en een overwonnen ras elkaar zo slecht begrepen. Het volk is uit zijn welvaart en zijn overvloed opgejaagd, en dwaalt als een troep verwilderde honden door verlaten velden. Zij trekken elke dag verder en rusten uit in het volgende dorp, waar de nood schijnt te zullen eindigen, en een nieuw leven met een nieuwe illusie begint, maar de volgende dag nadert het gevaar en jaagt hen voort, tot hun krachten breken, en zij dalen tot minder dan de haat, die leven doet: tot een koude wanhoop.

Aan de overzijde van de Schelde loert de Duitser; telkens verjaagt de een de ander uit het afgebrande stadje, en nu hebben ze elkaar tot stilstand gebracht, en begluren alle bewegingen in de vijandelijke loopgraven. Wij spreken niet meer. De mannen in elk peloton, die gedurende een vierde deel van de nacht zullen waken, worden aangewezen. Uit een der loopgraven klinkt gelach. Er is ergens onder het puin der verbrande huizen in Dendermonde een kleine speeldoos gevonden, die nu zonder ophouden ons Wilhelmus en het Wien Neerlands bloed aframmelt. De arme kerels zijn welgemoed; ze hebben een goede aanvoerder, een troupiër, die voor zijn jongens voelt, en zich door hen zal doen volgen, waar het nodig zal zijn. Mogen al die dappere Belgische soldaten gelijke aanvoerders vinden, wanneer ze in het vuur zullen moeten!

Wij drukken de commandant M. de hand, en gaan langs de dijk terug, telkens van de ene post door een soldaat naar de volgende geleid. Nog altijd loert men op de kop van een Duitser, die zou wagen, boven de dijk uit te kijken. Bij Sint-Gillis, zuidoostelijk van Dendermonde, heeft men in een loopgraaf 35 doden gevonden, van wie velen door het hoofd geschoten waren, en enkelen zelfs verstijfd waren in de houding alsof ze nog op het punt waren te schieten op hun vijand, het geweer tegen de schouder, waarschijnlijk in het schot verrast.

De schildwachten langs de dijk zijn uitgeput. Sedert nu reeds 11 dagen houden zij de wacht: vannacht alweer het consigne, om uit te zien en elke poging tot oversteken van de rivier te verhinderen.

Het onbegrijpelijke van dit alles is, dat men aan Belgische zijde uitgaat van de veronderstelling, dat de Duitser tot elke prijs over de Schelde wil komen. In verband met deze mening bepaalt men zich tot een verdedigende houding. Alle boten in de Schelde zijn daarom vernietigd. Zelfs de stoombarkassen zijn vernietigd. Alle pogingen van de Duitsers schijnen erop te wijzen, dat zij de brug over de Schelde en dus de toegang over deze stroom willen vernietigen. Wat kan bijvoorbeeld de officier, die met vijf man kalm op de brug aan wandelde, anders bedoeld hebben, dan de dynamitering van die brug? Hoe kan men echter deze poging rijmen met de wil om koste wat het kost aan de rechteroever van de Schelde te komen? Heeft de Duitser wellicht iets anders voor? Wil hij misschien niets anders, dan het betreden van het Land van Waas door het Belgische leger verhinderen? Betekent dit reeds een voorbereiding van Antwerpens insluiting? Hebben we hier te maken met een van die misverstanden, die een ramp kunnen teweegbrengen?

19 oktober 1914

Wederwaardigheden van een Belgische patrouille.

Mijn schrijft ons van Belgische zijde:

Enige dagen geleden werden de eerste luitenants Belinne en Renard van de Belgische lansiers door het Belgische hoofdkwartier met een belangrijke opdracht uitgezonden, om de bevelvoerende generaal in te lichten aangaande het Duitse leger dat op Gent aanrukte. Met enige vastberaden manschappen, die uitgelezen paarden bereden, ondernamen zij een snelle rit naar Gent, slaagden erin tussen talrijke patrouilles Duitse uhlanen en militaire wielrijders in te glippen, maar werden gestuit op het ogenblik dat zij het kanaal van Terneuzen bij Terdonk wilden overzwemmen. Het slechte schieten van de Duitse infanterie stelde hen in staat te ontkomen en ze zochten nu een nieuwe plaats bij Zelzate om het kanaal over te komen. Zij waren hierin tegen de avond bijna geslaagd, toen ze door het vuur van machinegeweren bestookt werden. Naar Assenede teruggedreven, daarna voorbij dat dorp, konden zij ten slotte in een eenzame hoeve de wijk nemen. Ongelukkigerwijs werden zij daar bij het aanbreken van de dag door Duitse ruitery omsingeld. Ondanks hun gering aantal sloegen zij zich met de zes andere ruiters van een patrouille door de vijand heen, maar werden nu op Nederlands grondgebied gedreven.

Deze wakkere mannen zijn thans naar het noorden van het land gezonden.

Terneuzen, 19 oktober. Zondag bracht ik een bezoek aan Antwerpen. Het ging van hieruit met de trein naar Sint-Niklaas en verder per fiets naar Antwerpen.

Vanuit de trein was even over de grens te Clinge een Duits bivak waar te nemen. Te Sint-Niklaas vernamen we, dat er Duitsers in de

kazerne waren, doch gezien hebben we er geen enkele. De stad leek als uitgestorven. Als een reddende engel kwam daar ook een onzer landgenoten met een partij gist.

Op de verschillende stations tot aan Sint-Niklaas waren vooral te Axel en Hulst veel vluchtelingen op de trein gekomen, die hun woonplaats gingen opzoeken, blijkbaar blijmoediger gestemd dan ze waren vertrokken. Het zonnige weer en de mooie fietspaden in het Land van Waas maakten de tocht vanuit Sint-Niklaas aangenaam. Op de steenweg naar Antwerpen bewogen zich reeds velen in die richting.

In de dorpen, die we doortrokken, waren schijnbaar de meeste woningen der gegoeden gesloten, doch een groot deel der bevolking was nog aanwezig. De mensen stonden er over het algemeen triest bij te kijken en van velen hunner klonk ons de waarschuwing tegen: "Pas toch op. Ze zullen uw velo's pakken." Het schijnt ook, dat Duitse militairen fietsen aan de bezitters, die er mee op weg waren, hebben ontnomen. We vertrouwden op onze pas en reden rustig verder. De militairen, die we ontmoetten, zowel de afdelingen van de Beierse landweer, die de dorpen Nieuwkerken, Zwijndrecht en Beveren heeft bezet, als de marcherende afdelingen van de marine, waren zeer vriendelijk en groetten de voorbijgangers.

In het bezette Gent.

Men schrijft ons uit Gent op 16 december:

Door toevallige omstandigheden, een mens doet in deze tijden niet wat hij wil, ben ik verplicht geweest nog enige dagen in het door de Duitsers bezette Gent te blijven. Meen niet, dat dit een genoeg is! Wie zich de vrolijke stad der tentoonstelling, de jubelende

bloemenstad herinnert, zou het doodse en uitgestorven Gent op deze sombere najaarsdag niet herkennen. Het is een en al triestigheid.

De enige levendigheid geven de nog steeds doortrekkende troepen, die moeizaam marcheren en zonder opgewektheid zingen, altijd maar diezelfde zang, waarin verzekerd wordt, dat het lieve vaderland gerust kan zijn. Gisteren en vandaag zijn er troepen, die uit Brussel komen, niet per spoor nog, maar langs de weg, langs de slagvelden, waar een week geleden nog zo vele van hun makkers het leven lieten. Zo zal het doorgaan; de ganse lange weg, tot waar de rechtervleugel staat; en daar zal de strijd weer beginnen, de nachtmerrie van het jaar 1914.

De weg naar Oostende, dat trouwens niet verdedigd zal worden, omdat de plaats nu geen strategisch belang meer heeft, er zijn immers in Frankrijk landingsplaatsen genoeg, en Antwerpen is nu toch verloren, zal ook wel in Duitse handen zijn. Maar evenmin als een sterveling kan zien, wat er achter zijn rug gebeurt, weten wij hier wat er daar omgaat. Gij, lezer, zijt in dat opzicht in betere positie dan wij.

Ik heb onder de troepen, die hier te Gent telkens overnachten, een paar voorbeelden gezien van misbruik van alcohol, al is de verkoop van sterke drank verboden. Zo zag ik gisteravond in ons hotel, hoe voor het naar bed gaan een luitenant, die te goed gedineerd had, een kegeljongen bij de strot greep, omdat hij hem niet gauw genoeg bediende of zoiets; en diezelfde officier gebruikte vanochtend om 8 uur bij zijn ontbijt reed port.

Voor het overige beweert het Duitse bewind de normale omstandigheden zo spoedig mogelijk te zullen herstellen; men kan

ongehinderd, zonder paspoort, oostwaarts gaat. De keuze van het vervoermiddel wordt aan u gelaten, maar beperkt zich tussen een rijtuig of lopen. De meeste vluchtelingen hebben Gent reeds verlaten; naar Leuven, Mechelen, Aalst zijn ze reeds vertrokken, en ik vraag mij met angst dit af: wat gaat er gebeuren als er zo'n paar honderd man in een volslagen lege stad aankomen? Waar gaan zij het eten vinden en de eerste levensbehoeften? In de bewoonde steden is alles al zo schaars, dus waar moet het heen! Weliswaar belooft het voorlopige Duitse bewind voor bevoorrading van die streken te zullen zorg dragen en doen de weinige overgebleven gemeenteoverheden der verwoeste steden hun best alles ten goede te schikken, maar zullen de omstandigheden hen niet de baas zijn en de beste plannen dwarsbomen?

Het Belgische winter kondigt zich ellendig aan. Het vertrek der Belgische regering, noodgedwongen en hoe ontzettend ook, onvermijdelijk, heeft, om maar iets te noemen, alle staatsambtenaren tot wanhoop gebracht. Moeten zij doorwerken? Wie zal hun betalen? Dit zijn de vragen die zij zichzelf en elkaar met angst stellen. De meesten ontvingen hun traktement over oktober uitbetaald, maar wat daarna te doen! Mijn denke zich een ogenblik in deze toestand in, om de zorg voor de toekomst te beseffen, die al deze huisvaders op dit ogenblik vervult.

Hoe totaal het normale leven hier in Gent in verwarring is gebracht, zal ik met een paar staaltjes aantonen. De hogeschool zou op 21 dezer heropend worden, maar de Duitsers hebben er zich gevestigd en het particulier vertrek van de rector dient ... tot slaapkamer aan een luitenant, de vergaderzaal van de senaat tot diens bureau. Het gymnasium is eveneens door soldaten in bezit genomen en de leraren kunnen gaan wandelen en zien, hoe ze met hun gezin verder aan de kost komen. Nog erger hebben het de vrouwen en kinderen

van die leraren, welke onder de wapens waren geroepen en de hemel weet waar zitten. Wat gaan die beginnen? En zo is het in alle kringen en standen de ellende, die om elke hoek komt grijzen. Aan wie ten slotte de verantwoordelijkheid voor dit alles opgelegd moet worden, zal eerst laten kunnen blijken, hetgeen hierover verteld wordt, berust thans nog op de onzekere gegevens.

Von der Goltz is gisteren hier geweest om met de bevelhebber van Gent, generaal Jung, alles te regelen. Ik vernam uit goede bron, dat het spoorwegvervoer, tenminste naar Terneuzen, binnen enkele dagen reeds hersteld zal worden en dat de invoer van levensmiddelen uit Nederland langs die lijn mogelijk zou worden gemaakt.

Zoeven verneem ik van de heer K. J. Kuijk, de Nederlandse consul in Gent, dat het incident met de kegeljongen, waarover ik hierboven schreef bijgewoond werd door het kamerlid van Kol. De consul heeft het geval op verzoek van de heer van Kol ter kennis gebracht van generaal Jung, die daarover ten heftigste verstoord was en beloofde de schuldige luitenant voorbeeldig te zullen straffen.

Onze consul verzekert mij met nadruk, dat de generaal een flink en vriendelijk mens is, "een kranige kerel", waren zijn woorden. Mag ik zo vrij zijn deze kwalificatie van mijn kant op onze consul zelf toe te passen? Consul Kuijk heeft in de laatste twee maanden geweldig hard gewerkt en duizenden landgenoten en Belgen (soms bij de 600 per dag) met zijn korte, zakelijke, maar degelijke adviezen onschatbare diensten bewezen; en nog dagelijks ervaren wij, dat ons land hier als vertegenwoordiger heeft een man uit één stuk, wiens beslist en doortastend optreden voor de Nederlandse belangen van niet te onderschatten voordeel zijn. Hij vindt hier de uiting van hun dankbare hulde.

En hiermee verlaat ik voorlopig het Vlaamse land, aan de Duitser de zorg overlatend, u verder in te lichten over hetgeen hier gebeurt.

21 oktober 1914

Uit België.

In een persgesprek heeft de heer van Kol, lid der Eerste Kamer, die na een elfdaagse reis door België zondag te Voorschoten is teruggekeerd, een en ander van zijn bevindingen medegedeeld. Hij begon met te zeggen dat hij spoedig weer naar het door de oorlog geteisterde gebied zou vertrekken. Het doel van zijn reis is zich op de hoogte te stellen van de loop van de oorlog. Hierover zijn hem reeds belangrijke gegevens verstrekt. Ook heeft de heer van Kol met enkele leden van de permanente raad van het internationaal bureau te Brussel overleg gepleegd omtrent het herstel der internationale verbindingen tussen de sociaal-democratische partijen in de onderscheidene landen.

Deze besprekingen zijn nog niet ten einde gebracht en worden door de heer Troelstra in de noordelijke landen van Europa voortgezet. Verder heeft de heer van Kol aan het Duitse socialistische partijbestuur het dringende verzoek gericht, of er partijgenoten, leden van de Rijksdag, met hem willen meegaan op zijn volgende reis door België, opdat zij de al of niet juistheid der vernomen klachten aan de feiten kunnen toetsen en persoonlijk onderzoeken.

Het Duitse partijbestuur zal volgens bedoeling van de heer van Kol die Rijksdagleden aanwijzen.

De heer van Kol heeft de volgende reis gemaakt: Maastricht, M o u l a n d, V i s é, Luik, Tienen, L e u v e n, Brussel, Edegem, N i

n o v e, Brussel, Nijvel, Brussel, W a v e r, J o d o i g n e, L o n c i n, J e m e p p e, Seraing, Luik.

Tweemaal is de heer van Kol van Luik naar de Ardennen geweest, eenmaal naar L o u v e g n é e, verder van Luik naar Maastricht, B i l z e n, Hamont, Achel, Neerpelt, Mol, Turnhout, Herentals, K e s s e l, L i e r, M o r t s e l, B e r c h e m, Antwerpen, M e c h e l e n, D e n d e r m o n d e, Gent, Zelzate, Sas van Gent, Terneuzen.

De gespatieerde plaatsnamen zijn die steden en dorpen, welke volgens de heer van Kol geheel of bijna geheel verbrand of verwoest zijn.

Bevoegde personen vertelden dat er minstens evenveel Belgische burgers als soldaten gedood zijn. De berichten in de Nederlandse bladen zijn beneden de werkelijkheid.

De heer van Kol roemde zeer het optreden der Nederlandse consuls, met name te Antwerpen en Gent. in het belang der Nederlandse onderdanen en in het algemeen belang, evenals hun flinke houding tegenover de Duitse autoriteiten, wat meestal gunstige resultaten opleverde. Het Nederlandse gezantschap te Brussel is overstelpt met werk, maar verricht met energie, moed en toewijding zijn moeilijke maar schone taak. Nederland, zegt de heer van Kol, kan tegenover de historie trots zijn op wat het doet, zowel binnen als buiten het land.

De heer van Kol reisde per auto en heeft geen moeilijkheden ondervonden. De verschillende consuls schreven op zijn pas: Mitglied des Niederländischen Herrenhauses. Hij werd dan ook steeds met grote tegemoetkoming ook van de zijde der Duitse officieren bejegend. De Duitse militaire commandant te Gent Jung schreef op zijn pas: Auto und Benzine dürfen unter keine Umstände

requisitioniert werden, nadat op onwettige wijze tot leedwezen van de generaal een Duits officier zijn benzine in beslag had genomen.

Volgens de heer van Kol hebben de Belgische soldaten zich dapper gehouden, ondanks de zijns inziens vaak gebrekkige leiding.

Een onzer correspondenten, die een tocht naar Gent heeft gedaan, schrijft ons:

Toen ik er aankwam, wemelde de schone, oude Arteveldestad van Duitse militairen, die de grootste cafés geheel vulden.

In de voornaamste restaurants zaten officieren, die hun grijze uniform voor een meer kleurig hadden verwisseld. En de Belgen keken dat vreemde gedoe aan met ingehouden woede. De kranten, die tot donderdag in de stad verschenen, vonden gretig kopers. Uitvoerig werden de schaarse nieuwsberichten becommentarieerd en met voldoening werden de beschouwingen gelezen, waaruit nog een vertrouwen sprak in de toekomst.

Inderdaad, de toon der bladen in de door vijanden bezette stad was merkwaardig. Zo schreef de te Gent verschijnende Telegraaf, een nieuw blad, aan het slot van een artikel: "Als een opgelegd lesje praten zij (de Duitsers) van de Belgen, zulke "brave Leute", doch we vergeten het verleden niet! En al zijn onze vlaggen van onze gevels gehaald, de Belgische driekleur alleen wappert vrij en hoog in ons hart en onze geest."

Nog eigenaardiger was de uiting van de Vooruit. Dit blad gaf het slot van de "Begravenis en verrijzenis van Tijn Uilenspiegel" uit het meesterwerk van De Coster. Daarin werd verteld, hoe Uilenspiegel in het bijzijn van zijn geliefde Nele, de verpersoonlijking van het hart

van Vlaanderen, begraven wordt, maar herleeft en oprijst uit zijn graf.

De laatste regels luiden als volgt:

“Toen keek hij (Uilenspiegel) opnieuw rondom zich, heer en koster waren op de loop gegaan met de pastoor, en hadden, om rapper te lopen, spade, waskaarsen en zonnenscherm ten gronde geworpen; burgemeester en schepenen hielden van schrik hun oren vast en lagen te jammeren op het gras.

Uilenspiegel ging tot hen en schudde hen.

Begraaft men, zegde hij, Uilenspiegel, de geest Nele, het hart van Vlaanderen? Neen! Vlaanderen kan ook slapen, maar sterven, nooit! Kom, Nele!

En hij ging heen met haar en zong zijn zesde liedje maar niemand weet waar hij zijn laatste zal zingen ...”

In de “Estaminets” zaten de Vlamingen bijeen en lazen dit en deze woorden verminderden hun wanhoop over het lot, dat hun stad trof.

De volgende dag waren de bladen verboden en was de stad geheel zonder nieuws, behalve dan de wonderlijke nooit bevestigde en nooit tegengesproken geruchten.

Maar steeds door ging de tocht der vreemde troepen tussen de oude Vlaamse gebouwen. Duizenden volgden duizenden. De stad dreunde van het zware geschut, dat rolde over de straatstenen. De muren weergalmden van de tred ter duizenden infanteristen.

Doch in de harten der Vlamingen leefde het: "Vlaanderen kan ook slapen, maar sterven, nooit!"

22 oktober 1914

Terneuzen, 21 oktober. In Gent hebben gestadig troepenbewegingen plaats en er heerst een zekere onrust onder de Duitse legermacht. Men hoort voortdurend in het westen kanongebulder. De staf is dinsdag uit de stad vertrokken; volgens de een is de staf naar Wetteren, volgens de ander naar Geraardsbergen vertrokken.

Scheepvaartverkeer met België.

Het Duitse consulaat te Terneuzen is gemachtigd voor alle schepen, die naar Gent willen opvaren met lading, doorvaartbiljetten uit te reiken en vrije terugkeer uit België toe te zeggen.

23 oktober 1914

Dendermonde blijkt gelijk Aarschot en Lier tot die plaatsen te behoren, die voorlopig wel vrijwel onbewoonbaar zullen blijken.

27 oktober 1914

Gisteren zijn te Gent vele duizenden Oostenrijkse troepen aangekomen. Er waren in de genoemde stad toch maar weinig Duitse militairen meer. Het is verboden per fiets van Gent in westelijke of zuidelijke richting te gaan, wel lopen er per dag weer twee treinen in de richting van Terneuzen. Deze treinen vertrekken van Wondelgem, een dorp enige kilometers ten noorden van Gent.

28 oktober 1914

Men schrijft ons uit Gent op zondag:

De bevolking begint zich aan de toestand te wennen en beschouwt de Duitse militairen, die de stad bezetten, zo al niet met een vriendelijk oog, dan toch ook niet met zich in daden of woorden uitende tegenzin. In de cafés houden de Gentenaars zich alsof de Duitse soldaten niet bestaan en deze nemen dezelfde houding aan tegenover de burgers.

Tot voor enkele dagen voelde de bevolking het gebrek aan nieuws zeer erg.

Wel vent men in de straten met Duitse bladen, doch deze worden bijna uitsluitend door de militairen gekocht. Zaterdag werd het wat beter door de verkoop van Nederlandse nieuwsbladen.

Dagenlang heeft Gent in grote spanning verkeerd.

In de stillere wijken der stad hoorde men zowel bij dag als bij nacht zwaar kanonvuur, dat vrijdag en zaterdag naderde. Sedert zondagmorgen is het echter weer stil.

Wat is er gebeurd? Niemand, die het in de stad met zekerheid kan zeggen. Alle verkeer per rijwiel, automobiel en paard en wagen is op de wegen verboden. Vluchtelingen komen niet meer aan. Waarschijnlijk wordt ook de tocht naar de stad belet.

Ik heb een poging gedaan om het terrein van de strijd te naderen. Per rijwiel trok ik erop uit, in het bezit van een pas, gevisieerd door een Duitse consul: "Gut zum Eintritt in das von Deutschen Truppen besetzte Belgische Staatsgebiet und zurück mit ein Fahrrad".

Ik dacht er heel ver mee te komen, maar reeds te Deinze, 18 km van Gent, werd ik door een Duitse wacht uitgenodigd van mijn rijwiel te

stappen en het af te geven. Ik protesteerde en bracht het zover, dat ik mijn belangen kon gaan bepleiten bij de commandant der stad. Deze kon mij geen verlof geven met mijn rijwiel verder of zelfs terug te gaan. Ik moest mijn fiets te Deinze laten, totdat het verbod om te wielrijden was opgeheven. Op mijn vraag, wanneer dat zou zijn, luidde het antwoord van de Duitse officier: "vraag dat aan de kanonnen, die u hoort".

De stem van dat geschut was inderdaad zeer duidelijk hoorbaar, maar het antwoord niet verstaanbaar.

Verder doorgaan te voet was geoorloofd. Ik heb het geprobeerd, maar na een twee uur marcheren werd ik aangehouden. De avond was gevallen en de Duitse troepen weigerden me verdere doorgang. Er werd toen, naar een mij verstrekte mededeling, op ongeveer 20 km afstand slag geleverd. Ik schatte, afgaande op het geluid van het kanonvuur, de afstand korter.

Volgens mededelingen van vluchtelingen werd er gisteren reeds bij Tielt, op 33 km van Gent, gestreden. De laatste dagen zijn door de Duitsers uit Gent aanzienlijke versterkingen gezonden in zuidwestelijke richting.

Hedenmiddag gaf een Duits militair muziekkorps een concert op de Kouter te Gent. Het was een eigenaardig concert. De muzikanten stonden ter zijde van de grote muziektent. Het was heerlijk najaarsweer en toch waren er geen 100 luisteraars. Duitse gendarmes reden rond; hier en daar stond een klein groepje burgers, verder waren er slechts Duitse soldaten. Een trieste vertoning.

Het aantal gewonden dat de laatste dagen te Gent is binnengebracht is niet gering. Telkens als er aan het Sint-

Pietersstation gewonden arriveren, wordt het gehele stationsplein afgezet.

Nieuwe bevelen aan de bevolking zijn door de Duitse overheid uitgevaardigd. Zo is nogmaals gepubliceerd, dat de burgers al hun wapens moeten inleveren. Ook is het stilstaan op straat en het vormen van samenscholingen verboden. Streng word aan laatstgenoemd verbod de hand niet gehouden.

Merkwaardig is het 's avonds te 10 uur Belgische tijd de sluiting der cafés bij te wonen. Dan worden Duitse officieren uit de cafés verdreven door ... Belgische politieagenten.

Scheepvaart in België.

Terneuzen, 28 oktober. Sinds enige dagen zijn te Gent door Duitse autoriteiten enigszins strengere maatregelen genomen betreffende het verkeer te land en te water. Het verkeer te water is voor deze streek van groot belang, vooral voor de scheepvaart betreffende het vervoer van suikerbieten, waarbij ook de landbouw voornamelijk is betrokken. Het vervoer per spoor, dat reeds langs Mechelen-Terneuzen en Gent-Terneuzen is begonnen, zal weldra nog meer worden uitgebreid. Voor het autoverkeer evenwel werden strengere maatregelen genomen. Het laatste besluit van de Duitse autoriteiten te Gent betreft de volgende bepalingen op de scheepvaart:

Slechts voor neutrale vaartuigen is de scheepvaart voorlopig geopend. Op het verbod tot invoer van ontploffingsmiddelen en dergelijke naar België wordt opnieuw gewezen. Uitvoer van België is slechts voor zekere artikelen toegestaan. De lijst hiervan ligt bij de havenmeester te Gent en in het Duitse vice-consulaat te Terneuzen ter inzage.

De schippers van vaartuigen van neutrale staten, die over Terneuzen door het kanaal naar Gent willen varen, hebben zich met overlegging van al hun documenten te wenden tot de Duitse vice-consul te Terneuzen. Deze is gerechtigd na onderzoek van deze documenten voor die neutrale vaartuigen een doorvaartbewijs voor een reis naar Gent en de terugreis naar Terneuzen uit te reiken. De doorvaartbewijzen moeten de namen bevatten van het vaartuig en de schipper en gestempeld zijn door de vice-consul te Terneuzen en door de commandant van Gent. Met bovenstaande bepalingen vervallen alle vroeger uitgereikte doorvaartbewijzen (Passierscheine).

Gedurende zeven dagen van de 25^e dezer af is het aan niet-neutrale vaartuigen (in deze voornamelijk Belgische), welke nadat Gent door de Duitse troepen bezet was in België gekomen zijn en die een geldig doorvaartbewijs voor de uitvaart bezitten, het terugkeren naar Nederland toegestaan. De overige zich in België bevindende vaartuigen van niet-neutrale staten moeten blijven liggen waar ze zijn. Het zich verplaatsen van de ene plaats naar de andere in België wordt slechts met verlofbewijzen, die de stempel dragen van de commandant van Gent, toegestaan.

Naar wij vernemen, behoeven de schippers van Nederlandse schepen, die thans het kanaal Terneuzen-Gent willen bevaren op het gedeelte, dat door de Duitse troepen is bezet, geen patent meer te nemen en zijn de vaartrechten daar afgeschaft.

29 oktober 1914

Evenals te Luik en te Brussel worden thans ook te Gent concerten gegeven. Oostenrijkers komen driemaal per week op de Kouter om er Wiener walsen te spelen. Naar men ons meldt, wandelen er dan

slechts een paar Duitse en Oostenrijkse soldaten rond; burgers komen er bijna niet.

30 oktober 1914

Uit Sas van Gent wordt gemeld, dat honderden Duitse soldaten na zich van burgerkleding in Gent te hebben voorzien, de Hollandse grens trachtten over te komen. De controle voor de reizigers is thans enorm verscherpt en zonder goede papieren kan men de grens niet over komen.

31 oktober 1914

Onze Brusselse correspondent schrijft ons:

Het verkeer per rijtuig en per automobiel is buitengewoon kostbaar geworden. Bovendien is het de laatste dagen ten gevolge van het gevaar voor verbeurdverklaring bijna geheel opgehouden. Men kan echter de hoofdstad door verschillende stoomtrammetjes bereiken, al moet men grote delen van de weg dan ook lopen. Ik verkies deze wijze van reizen van en naar de hoofdstad boven de hoogst onzekere rit per fiets of auto. Per tram ben ik naar Merelbeke geweest, een van de weinige plaatsen in de omstreken van Gent, welke van de bommen gespaard bleven. Hier begint de reis moeilijker te worden. Wel zijn de trammetjes niet minder aangenaam, maar het gebeurt dikwijls dat de locomotief niet verder kan en dat dan eenvoudig enige wagens moeten worden achtergelaten om kort daarna te worden opgehaald. Dit heeft hoofdzakelijk plaats bij stijging van de weg, doch werkt allesbehalve mee om het verkeer te bevorderen.

Er zit echter niets anders op dan met de tram te gaan, want de treinen zijn geheel in beslag genomen door vluchtelingen, die,

gehoor gevend aan de Duitse oproeping, hun woonsteden weer op gaan zoeken en zich overigens niet al te zeer beklagen. Twee uur later komt men in Aalst aan.

Ik wist dat het plaatsje meermalen van de oorlog te lijden had gehad. Ganse straten dragen duidelijke tekenen van gewelddadigheden. In geen enkel huis zijn de vensters heel. Dicht bij de spoorbrug, welke men heeft laten springen, staan een aantal huizen, welke men nog slechts herkent door een viertal gescheurde muren, het overige werd een prooi der vlammen. Ik heb er, gaande naar de brug, een tiental geteld. Verder voorbij de ruïne van de spoorbrug zijn de vernielde huizen echter niet meer te tellen, tenzij globaal en bij tientallen. Fabrieken zijn verwoest. Een hoge fabrieksschoorsteen is door een bom in stukken geslagen en biedt een merkwaardig schouwspel.

Te Aalst namen wij een andere trein, welke ons naar St. Lieven en Asse bracht. Ontelbaar zijn het aantal verdroogde kransen, welke, aan een stok gehangen, u aankondigen dat ge graven van Belgische en Duitse soldaten voorbij rijdt.

Ook zijn een zeer groot aantal doden in de loopgraven blijven liggen. Men heeft hun lijken eenvoudig met wat aarde bedekt. Ook paste men wel het middel toe van stukken glas over de dunne laag aarde te werpen, opdat de honden weerhouden zouden worden de lijken te ontgraven. Ik heb een groot aantal loopgraven gezien, aldus gedekt.

Van Asse af liepen wij naar Berchem. Vanaf Berchem bracht de elektrische tram ons naar Brussel. We hebben vele Duitse soldaten op onze weg ontmoet. Ze bewaken de bruggen en wegen, maar ze vallen de reizigers niet lastig noch visiteren hen. Het schijnt dat hun

de lust ontbreekt. Een algemeen gedrukte stemming schijnt zich van het Duitse leger van laag tot hoog te hebben meester gemaakt. Uit Brussel zullen nu de meeste feiten wel reeds door de Hollandse en Duitse journalisten bekend zijn. De stad lijdt aan broodgebrek. Te zes uur 's morgens ziet men bij de opening der bakkerijen lange troepen mensen onder controle van de politie wachten om hun brood uit de handen van de politie in ontvangst te nemen. Dit brood is bruin en hard. Talrijk zijn de ongelukkigen, die te laat komen en hun brood dan voor die dag niet meer in ontvangst kunnen nemen. Men verzekert mij, dat Brussel nog slechts meel voor enkele dagen bezit. Men hoopt echter op de in uitzicht gestelde hulp van de Amerikaanse consul. De Duitsers gaan voort concerten te geven op de pleinen. Zondag werd er een gegeven op de treden van de Beurs. Ook in het Park wordt muziek gemaakt. Overdag spelen Duitse en Oostenrijkse soldaten er voetbal.

De bladen die onder Duitse censuur worden uitgegeven betekenen niet veel, behalve de Duitse communiqués bevatten zij nagenoeg geen berichten. De bevolking van Brussel, die natuurlijk veel belang stelt in de gebeurtenissen, besteedt dan ook gaarne veel geld aan Hollandse kranten. De Engelse bladen worden in het geheim verkocht, daar zware straffen op het kopen en verkopen van die bladen zijn gesteld.

De stad blijft kalm en de Duitsers hebben verschillende diensten ingesteld. Op het postkantoor, dat sedert enige dagen weer geopend is, zitten Duitse soldaten achter de loketten. Men kan thans naar alle plaatsen in de door de Duitsers bezette streken schrijven, doch de brieven worden niet thuisbezorgd, de geadresseerden moeten ze aan de postkantoren komen afhalen. Ook het telegrafisch verkeer is hersteld, men kan echter niet telefoneren.

1 november 1914

Te Gent moeten tal van Duitse soldaten, die zich in burgerkleding bevonden, teneinde te deserteren, gevangen genomen zijn.

5 november 1914

Uit België.

Men schrijft ons:

Maarschalk von der Goltz is in Gent geweest en heeft de burgemeester medegedeeld dat alle grondstoffen der fabrieken aan de Duitse overheid moesten uitgeleverd worden. De burgemeester antwoordde dat dit de sluiting van alle fabrieken zou tengevolge hebben en dat 50.000 arbeiders dan zonder werk zouden zijn.

Daar onlusten gevreesd worden, heeft de burgemeester van de maarschalk toestemming verkregen om de burgermacht, voor zover zij zich nog te Gent bevindt, bijeen te roepen, ten einde politiedienst te verrichten.

7 november 1914

De Duitse divisiestaf, die zich te Tielt bevond, is heden naar Gent overgebracht, 33 km oostelijker. In de rug van hun leger zijn Duitse troepen bezig geweest veldversterkingen op te werpen, maar deze arbeid is gestaakt, daar alle groepen die enigszins vrij gemaakt konden worden, in de vuurlinie zijn gebracht. Aan de linkervleugel van de uitgestrekte Duitse linie zijn troepen ter versterking aan de rechtervleugel onttrokken, en er zijn thans in West-Vlaanderen troepen, die reeds bij Sedan vochten. Elzasser soldaten bevinden zich te Aalst en de stemming onder hen wordt steeds slechter.

Te Gent is de burgerwacht opgeroepen tegen dinsdag om politiedienst te doen, wat ten gevolge heeft dat weer vele leden der burgerwacht naar Nederland vluchten.

8 november 1914

Aardenburg, 7 november. De onlangs door de Duitsers te Knesselare gebouwde vliegloods is afgebroken en weggevoerd.

Uit het Land van Waas.

Men schrijft ons uit Breda:

Ondanks de strenge afsluiting van de grenzen is het heden een bewoner van een dorp uit het Land van Waas gelukt, langs de boswegen Noord-Brabant te bereiken.

Hij deelde mee, dat de Duitsers sedert de val van Antwerpen voortdurend bezig zijn, om de forten ten westen van Antwerpen te versterken. Zoals bekend, zijn deze forten in het geheel niet verdedigd en alleen van het fort Kruibeke is tijdens de aftocht der Belgen een schot gelost.

Toen de Duitsers dan ook de zaterdag na de inneming van Antwerpen deze forten bezetten, vonden zij vrijwel alles intact en van slechts enkele kanonnen waren de sluitstukken door de Belgen afgenomen. Sedert die dag zijn de werklieden in de omtrek op verzoek van de Duitsers bezig met het delven van loopgraven en smalle, ondiepe geulen in de grond, in wijde omtrek rond de forten getrokken. Over het doel van deze smalle geulen zijn de Duitsers zeer geheimzinnig en de arbeiders zien slechts, dat hetgeen zij overdag uitgroeven, 's nachts is dichtgemaakt. Men zal zich herinneren, dat in de laatste tijd meermaals melding is gemaakt van

dergelijk geheimzinnig grondwerk, dat in het bijzonder langs de Vlaamse zeekust moet zijn aangelegd. Allerlei gissingen worden hieromtrent gemaakt. Als het waarschijnlijkst neemt men aan, dat op deze plaatsen door de Duitsers mijnen zijn gelegd.

De Duitse loopgraven wijken in vele opzichten af van de door de Belgische soldaten gemaakte. Zij worden aangelegd in een driesoms wel vierdubbele kring rond de forten.

De voor het werk gebezigde arbeiders worden vrij goed betaald; zij ontvangen 40 centiemen per uur, en als zij hun eigen gereedschap meebrengen, wordt hun nog 30 centiemen per dag meer uitbetaald. De landstreek ten westen van Antwerpen heeft tot dusver zo goed als niets geleden. De bewoners, die tijdens het bombardement van Antwerpen in groten getale gevlucht zijn, vonden bij het terugkeren hun huizen onbeschadigd, slechts als tijdelijke verblijfplaats gebruikt door reeds vertrokken troepen.

De verhouding met de Duitse en Oostenrijkse soldaten, die thans de bezetting vormen van de forten en de dorpen is uitstekend. Geplunderd is er zo goed als niets, alleen in het begin, onmiddellijk na de val van Antwerpen, zijn de bewoners van het dorp Beveren met stomme verbazing geslagen door het feit, dat 150 Beierse soldaten in 2 uur tijd de inhoud van 9 tonnen bier (1485 liter) uit een brouwerij naar binnen sloegen.

Levensmiddelen of vee werd tot dusverre niet opgeëist. Alleen de bij particulieren en handelaren aanwezige wijn is in de afgelopen week bijna overal door Duitse soldaten weggehaald. Alles werd met bons betaald; bordeauxwijn gold 1 frank, bourgogne 2 frank per fles.

Daar de verschillende gemeentebesturen, in navolging van het Antwerpse, bekend hadden gemaakt, dat opeisingen slechts door bemiddeling van de gemeentebesturen konden geschieden, is te dezer zake bij de Duitse Kommandantur te Antwerpen een klacht ingediend.

Aan levensmiddelen is in deze streek voorlopig geen gebrek. Enige weken geleden begon het meel op te raken, doch daar men overvloed had aan aardappelen, die te Antwerpen goed gebruikt konden worden, heeft men door bemiddeling van de Intercommunale Commissie te Antwerpen een hoeveelheid aardappelen tegen meel ingeruild.

Daar het overgrote gedeelte der aanvankelijk gevluchte boeren is teruggekeerd, gaat het leven weer vrij rustig voort. Van de strijd in Vlaanderen merkt men niet veel, evenmin van troepentransporten en gewonden, daar de streek niet door grote verkeerswegen naar het zuiden en westen doorsneden wordt. Men is met enige vertraging, goed op de hoogte van hetgeen er elders in de wereld gebeurt, daar, behalve de Antwerpse bladen, de Nieuwe Rotterdamse Courant hier vrij druk gelezen wordt.

9 november 1914

Aardenburg, 9 november. Men mag niet meer in of uit Brugge en Maldegem. De tussenliggende bruggen en ook die tussen Sint Laureins en Watervliet (tussen IJzendijke en Eeklo, dus op de weg naar Gent) zijn opgeblazen, of door het wegnemen van planken onbruikbaar gemaakt. Men vermoedt, dat het is om spionage te beletten en uitvoer van graan, varkens en koeien die in de laatste dagen zeer groot was, tegen te gaan.

Aardenburg, 9 november. De tramdienst Brugge-Aardenburg is gestaakt. Op de bruggen over het Leopoldskanaal bij Strobrugge (Maldegem) en Moerkerke zijn Duitse wachtposten geplaatst.

Terneuzen, 9 november. Blijkens mededeling van de Kommandantur te Gent zijn wijzigingen gebracht in de bepalingen voor uit- en invoer in België. Invoer is toegestaan van alles met uitzondering van sacharine, brandewijn, likeuren en wijnen. Op levensmiddelen mag geen invoerrecht geheven worden. Ook niet op vruchten, chocolade, huishoudelijke artikelen en verder op alle artikelen, die door het Duitse leger gebruikt kunnen worden. Voor alle andere artikelen (in het bijzonder wordt de aandacht gevestigd op tabak, sigaren en sigaretten) moet de belasting betaald worden volgens de tot hertoe in België geldende regels. Behalve van de reeds vermelde zaken is ook uitvoer toegestaan van glas en porselein, uien en machines. Voor de laatste moet telkens een bijzondere toelating gevraagd worden.

Wat het personenverkeer betreft mogen slechts worden doorgelaten Belgen en personen behorende tot de neutrale landen. Alle treinen moeten te Zelzate stoppen en worden daar doorzocht. Van heden af rijden dagelijks drie treinen tot Gent en terug. Door bemiddeling van de Duitse consul alhier kunnen ook de suikerfabrieken te Zelzate en Moerbeke ongestoord doorwerken.

11 november 1914

Uit België.

Men meldt ons uit Aardenburg:

De Duitsers hebben verscheidene bruggen langs de wegen, die naar Zeeuws-Vlaanderen leiden, doen springen. Het springen van de brug bij St. Laureins was hier duidelijk hoorbaar.

Bij de hoofdbruggen, die gedeeltelijk onbruikbaar zijn gemaakt, zijn wachten geplaatst.

Aardenburg, 11 november. De bruggen over Leopoldkanaal bij Strobrugge (tussen Aardenburg en Maldegem) en bij Middelburg in Vlaanderen zijn opgeblazen. Over de brug bij Strobrugge loopt de Hollandse trambaan Breskens-Maldegem. Voortdurend hoort men hier knallen, waarschijnlijk van opgeblazen bruggen.

12 november 1914

Van de Vlaamse grens.

Een der correspondenten uit westelijk zuid Vlaanderen schrijft aan de Middelburgsche Courant:

Niet ver van de Nederlandse grens loopt door Oost- en West-Vlaanderen het Leopoldkanaal en daarnaast van Maldegem tot aan de uitwatering bij Heist het kanaal, dat de wateren van de Leie afvoert. Beide kanalen gaan bij Damme door een sifon onder het kanaal van Brugge naar Sluis door, welk laatste voor de scheepvaart bestemd is, terwijl de beide andere nagenoeg uitsluitend dienen voor waterafvoer.

Over het eerste kanaal liggen verscheidene bruggen, die in de laatste dagen alle door de Duitsers zijn opgeblazen, zodat van Heist tot aan Watervliet de toegang uit Nederland naar België volmaakt is afgesloten en het verkeer tussen het westelijk deel van Zeeuws-Vlaanderen en de beide Vlaanderen geheel is gestremd.

Wel worden op het ogenblik personen uit Nederland door de Duitse schildwachten, die overal geplaatst zijn, toegelaten in België binnen te komen, maar de Nederlanders die derwaarts willen gaan, worden tevens gewaarschuwd, dat ze geen vergunning meer krijgen, om terug te keren. Het vertrek van alle personen uit België naar Zeeuws-Vlaanderen wordt belet, waarschijnlijk wel hoofdzakelijk met het doel om de uitvoer van levensmiddelen uit België te beletten, die wat rundvee, paarden, varkens en meel betreft, in de laatste dagen zeer aanzienlijk was. De laatste brug, die over het kanaal, in de weg van Aardenburg naar Maldegem voert, werd, nadat de doorgang daarover een paar dagen versperd was geweest, dinsdagmiddag om vier uur met dynamiet vernield.

Men schrijft ons uit Zeeuws-Vlaanderen:

In de laatste dagen gaat het verkeer met België niet zo gemakkelijk als de vorige week. De Duitsers zijn veel strenger geworden en vooral de mannelijke personen tussen 18 en 40 jaar kunnen hun woonplaats niet meer verlaten. Op enkele punten wordt de grens door Duitse soldaten bewaakt.

Te Lokeren zijn op het stadhuis een aantal geweren gevonden, afkomstig van de burgerwacht. De Duitsers waren daarover zeer vertoerd en namen vijf der voornaamste ingezetenen, waaronder de waarnemende burgemeester, gevangen. In alle grensgemeenten is thans bekend gemaakt, dat hij, die nog wapens in zijn bezit mocht hebben, verplicht is die onmiddellijk in te leveren.

13 november 1914

Men meldt ons uit Sas van Gent:

Te Gent is alles rustig. Sinds eergisteren heeft de stad een nieuwe gouverneur-generaal, Mannteufel. Zijn eerste werk was de Belgische vlag, die nog steeds van het stadhuis wapperde, te verwijderen.

Uit goede bron verneem ik, dat de stad Gent gisteren om 12 uur een som van 250.000 frank moest betalen voor de soldijen der soldaten en officieren. Ook zijn de rekwisities thans talrijker dan tevoren.

Meel- en graanvoorraad zijn thans te Gent aangekomen, en van morgen af kan iedereen 200 gram brood ontvangen.

14 november 1914

Het spoorwegverkeer tussen Gent en Terneuzen gaat zeer geregeld. Het is niet zeer moeilijk met goede papieren Gent binnen te komen. Het vereist echter verschillende formaliteiten om daar langer dan 12 uur te blijven. De controle op de in de stad vertoevende vreemdelingen, die de reden en de duur van hun verblijf op moeten geven, is door de militaire overheid van de politie overgenomen. Aan het verkeer van burgerpersonen in westelijke en zuidwestelijke richting van Gent worden grote moeilijkheden in de weg gelegd.

15 november 1914

Men deelt ons van Duitse zijde mee:

Naar uit Gent wordt gemeld, blijken de geruchten dat Ieper in brand staat onwaar te zijn. Slechts enige huizen werden neergeschoten. De beroemde Lakenhalle moet volkomen ongedeed zijn.

17 november 1914

Aardenburg, 16 november.

Te Strobrugge, een gehucht behorend tot Maldegem en gelegen een kwartier over onze grens, zijn in de afgelopen nacht revolvergeschoten gelost op Duitse schildwachten, die evenwel ongedeerd bleven. De dader is een gewezen Belgische soldaat, die in de oorlog krankzinnig is geworden.

De man is voortvluchtig. Men vermoedt dat hij over de Nederlandse grens is gegaan. In verband met deze aanslag is het verkeer over de grens door de Duitsers in beide richtingen weer stopgezet.

Men schrijft ons uit Vlaanderen:

Kwatrecht, het dorpje in de omstreken van Gent, waar gedurende deze oorlog tweemaal een hevig gevecht werd geleverd tussen de Duitse en Belgische troepen en waar reeds vele lijken in de aarde rusten, wordt thans door de Duitsers gemaakt tot het middelpunt van een enorm kerkhof, waar duizenden ver van hun land begraven worden.

Overdag rijden de treinen met gewonden, tegen de avond en in de nacht komen wagens met gesneuvelden.

Nu de gevechten dagen-, weken- maandenlang op dezelfde of bijna dezelfde plaats woeden; nu telkens op korte afstand voor of achter de oude loopgraven nieuwe moeten worden gedolven, is het onmogelijk de lijken der gesneuvelden op of nabij het slagveld ter aarde te bestellen. Zij moeten worden vervoerd naar een plaats ver achter de slaglinie.

Dat zijn de twee optochten, die thans dag aan dag door België trekken: in de ene richting gaan de levenden, de strijders, die optrekken om in de hel van vuur hun leven te wagen, en uit de andere richting komt de stoet van gewonden en doden. Angstvallig

wordt gewaakt, dat de stoet der levenden niets of zo weinig mogelijk ziet van die andere, zo droeve optocht.

Te Kwatrecht en naar ik vernam ook elders, o.a. nabij Wetteren, worden overdag kuilen gedolven. De bevolking sprak ervan als van loopgraven, die de volgende morgen weer waren dicht geworpen. Men fluisterde eerst, dat het mijnen waren, die werden aangelegd. Maar dit leek te dwaas en nu is het geheim opgelost: het zijn graven, ontelbare, reusachtige graven, waarin nu duizenden jonge lichamen rusten.

Het is, als de herfstavond over Vlaanderenland huivert, dat de lugubere vrachten worden aangevoerd. Vanwaar zij komen, die duizenden, wie zal het juist zeggen. Zij komen van alle zijden van het gevechtsfront in Vlaanderen en worden, naar men vertelt, vervoerd in gesloten bagagewagens. Indien dit zo is, dan worden er ook overgeladen, want bij Kwatrecht werden ze aangevoerd in met zeildoek overdekte kipwagens, afkomstig van het graafwerk Brussel-Zeehaven.

Slechts weinige mannen zijn het, die deze teraardebestelling moeten verrichten.

Te Kwatrecht werden bij de reusachtige graven de kipkarren eenvoudig gekeerd. Als het graf bijna gevuld is, wordt het toegeworpen en de volgende dag wijst alleen de versgewoelde aarde erop, dat daar rusten slachtoffers van de wereldoorlog.

Slechts weinigen hebben deze sombere arbeid aanschouwd, want als het donker valt, blijft iedere dorpsbewoner thuis. De olie begint schaars te worden en vroeg leggen allen zich te slapen, maar als dan 's nachts de wagens rollen, dan weten de eenvoudige dorpelingen het: daar gaan weer honderden, die enkele dagen geleden nog

leefden en hoopten en verlangden en nu ter ruste gebracht werden in de aarde.

En in hun bedden huiveren de mensen als zij in de nacht horen dat vreemde geluid, dat begeleid wordt door het verre gedonder van het geschut, dat steeds nog dag en nacht zijn stem doet horen over de zwaar bezochte landstreek.

Men meldt ons van de grens:

Sinds twee dagen wordt te Gent het kanon niet gehoord, dat enkele dagen als van heel nabij donderde, en nu het geschut niet meer vernomen wordt, is de stad weer zonder enig direct nieuws van het gevechtsterrein in het zuidwesten van België, waar voor elke meter grond duizenden het leven laten. Indirect komt er nog nieuws toe en wel door de Nederlandse kranten, die zijn toegelaten, doch niet op straat of in cafés mogen worden verkocht.

Tot voor enkele dagen werden in het geheim ook Engelse bladen verkocht, maar daartegen zijn thans strenge maatregelen genomen en vrijdag werden vier personen met pakken Engelse kranten bij hun aankomst uit ons land gearresteerd.

Deze Engelse kranten werden vooral te Brussel duur betaald, maar de aanvoer van die bladen was dan ook een zeer avontuurlijke broodwinning. Tot voor een week werden die balden, na aankomst te Vlissingen, 's nachts per schip vervoerd over de Schelde. En dit gebeurde elke nacht, ook als de stormwind blies en de golven hoog gingen. De Vlaamse steden schijnen bij de week stiller te worden. Vooral 's avonds ziet men steeds minder burgers op de straten en veel troepen zijn er ook niet meer. De troepenverplaatsingen geschieden meest 's nachts. Dan daveren soms de straten van de zware voetstappen. Zo is de twee laatste dagen een grote massa

cavalerie uit Brugge en Gent weer in oostelijke richting gezonden. Daartegenover staat, dat nog voor kort artillerie zich in de richting van de kust bewoog en ook infanterie in die richting werd gedirigeerd.

De bevolking van Vlaanderen blijft nog steeds vol vertrouwen, maar meer en meer verwijt het de bondgenoten, dat zij niet bijtijds zijn geweest om het land te beschermen voor vijandelijke bezetting. Directe last heeft de bevolking echter niet van de Duitsers, die in de steden merendeels zeer correct zijn in hun optreden.

Uitzonderingen komen echter voor, en zo zijn enige caféhouders te Gent gestraft met tijdelijke sluiting van hun zaak, omdat er zich na het sluitingsuur nog Duitse militairen bevonden, die geweigerd hadden de zaal te verlaten, terwijl de kastelein geen kans zag hen er met geweld uit te verwijderen. Bij dergelijke gelegenheden gebeurt het namelijk wel eens, dat de politiemannen liever geen twist zoeken met de Duitsers en dan maar proces-verbaal maken tegen de caféhouder.

Nauwkeurig wordt er door de Duitsers gewaakt tegen het mondeling verspreiden van voor hen ongunstig nieuws over de oorlog, en reeds hebben zich te Brugge en Gent enige personen hiervoor moeten verantwoorden.

19 november 1914

Uit België.

Men schrijft ons uit Oostburg:

In verband met het schieten op de Duitse wachtpost te Strobrugge (Maldegem) dicht bij de Zeeuws-Belgische grens, zijn te Maldegem

een 40-tal der voornaamste ingezetenen gearresteerd en in gijzeling gesteld, totdat men de dader van deze aanslag zal hebben ontdekt. Men zegt dat er een of twee manschappen der Duitse wachtposten worden vermist.

21 november 1914

Men schrijft ons uit Koewacht:

Vanaf donderdag 19 november is alle verkeer met rijwielen in de Belgische grensdorpen verboden. Alle verleende verloven zijn ingetrokken. Elk rijwiel, dat op Belgisch grondgebied komt, wordt door de Duitse soldaten in beslag genomen. De Duitsers gedragen zich tegenover de bevolking zeer minzaam. Het zijn meest Beierse soldaten van de Landstorm. Om aan de uitvoer van petroleum, meel en bloem voorgoed een einde te maken is door de Nederlandse militaire overheid bepaald, dat de Nederlandse winkeliers deze waren slechts van 8 tot 10 uur 's voormiddags mogen verkopen en dan nog alleen aan Nederlandse ingezetenen.

23 november 1914

Uit Gent.

De heer Ch. Boon, die deze week een paar dagen te Gent vertoeft heeft, deelt ons mede, dat daar thans een Duits garnizoen van 4000 manschappen ligt, die ten koste van de stad een soldij van 5 frank per dag ontvangen, buiten de voeding, waarvan de kosten voor de soldaten eveneens 5 frank bedragen, terwijl dit bedrag voor de officieren en onderofficieren tot 6,50 frank plus 4 frank voor dranken stijgt. In 30 dagen tijd werd voor soldij reeds meer dan 700.000 frank door de stad Gent betaald, waarbij dan nog de uitgaven voor de voeding komen.

Trouwens, sedert 13 oktober, de dag van de intocht der Duitsers, werd door hen voor ongeveer 3 miljoen frank ten koste der stad ingekocht of besteld. Vele leveranciers maakten van de situatie misbruik door, ten koste der stad Gent, dubbele prijzen te vragen. Zelfs verdenkt men enkelen ervan grote "retourcommissies" te geven aan de Duitse officieren, die bij hen de inkopen doen. Zij verdienen dus in deze troebele tijden aanzienlijke bedragen op weinig loffelijke wijze: daarom is men er thans van gemeentewege op bedacht, maatregelen te treffen, om deze categorie lieden extra te belasten.

Een bijzondere belasting zal ook worden ingevoerd ten laste der gegoede uitgewekenen, van wie het aantal op 4000 wordt geschat. In hun huizen logeren thans de Duitse officieren, hetgeen door sommige Gentenaars geenszins onbillijk gevonden wordt, aangezien deze personen zich volgens hen aan hun burgerlijke plichten hebben onttrokken. Overigens is het ook reeds voorgekomen dat een vermogend Gentenaar, die niet uitgeweken was, zijn eigen huis moest ontruimen omdat alle bedden door officieren in beslag waren genomen. Er zijn namelijk dagen, waarop de bezetting tot 6000 man stijgt, terwijl reeds ongeveer 200.000 soldaten in de richting van Oostende zijn doorgetrokken. Deze manschappen, waaronder vele Oostenrijkers, werden ook veelal bij de burgers ingekwartierd. In de nacht van 25 op 26 oktober was ook de Duitse keizer te Gent; hij logeerde daar in alle stilte in het Casino. Alle bruggen over het kanaal van Brugge en over de andere kanalen in de nabijheid waren opengezet, zodat de Keizer zich als het ware op een eiland bevond. Eerst acht dagen na zijn vertrek vernam de stadsoverheid dienaangaande een en ander.

Te Gent verzekert men (en de zegsman van de heer Braun was niet de eerste de beste), dat de Duitse verliezen in de laatste tijd zeer

groot zijn geweest, maar zoveel mogelijk geheim worden gehouden. De gesneuvelde Duitse soldaten worden 's avonds of 's nachts in gesloten wagens of per spoor vervoerd en in de zandgroeven bij Lemberge begraven.

In de Sint-Niklaaskerk hangt een aankondiging van de rector der hogeschool Leuven, die bekend maakte dat de overheid van de hogeschool pogingen zal aanwenden om de onderbreking der studies te voorkomen en dat de cursussen zullen hernomen worden, zodra de algemene toestand het zal toelaten. In diezelfde kerk is een kapel geheel met Belgische vlaggen gedecoreerd.

H. Jozef, patroon van België, bescherm ons vaderland, staat er te lezen. Een gewijd bedevaartsoord voor sommige patriotten, die het van maandag 25 november af ook nog zullen moeten aanzien, dat de Duitse vlaggen op de torens wapperen en het Duitse uur met meer dwingende kracht wordt opgelegd. In dit opzicht was men tegenover Gent tot dusver nogal goedertieren.

Uit vrees voor hongersnood, aldus een bekend Gentenaar tot de heer Boon, behoefden de Gentse vluchtelingen niet in het buitenland te blijven; het nationaal comité, dat de hoge bescherming der gezanten van de Verenigde Staten van Amerika en van Spanje genoot, had gegarandeerd, dat er voldoende voeding zou zijn. Wel was het natuurlijk niet a priori onmogelijk, dat bij een eventuele terugtocht der Duitsers ook Gent en omliggende plaatsen meer door de oorlog geteisterd zouden worden dan tot dusver het geval was.

Wat niet wegneemt, dat men er thans reeds veel droevigs en zenuwschokkends ziet. In het Flandria Palace Hotel bij het St. Pietersstation bv. dat nog kort geleden tot hospitaal voor gewonde

Belgen diende (twee dagen vóór de komst der Duitsers werden dezen naar Frankrijk en Engeland geëvacueerd), liggen thans 250 gekwetste Duitse soldaten. Een Duitse zuster van het Rode Kruis toonde de heer Boon een der zalen en deelde hem mede, dat hier vele patiënten met hoofdwonden lagen. De ernstig gewonden werden zo spoedig mogelijk naar Duitsland doorgezonden; de lichtgewonden keerden na hun herstel naar het front terug. Het Maria-Hendrikaplein vóór het station en het Flandria Palace Hotel mocht niet door de burgers betreden worden. Op die wijze tracht men de aankomst per trein van gewonde Duitsers geheim te houden. Immers, men voelt wel, dat vele Belgen daarvan met een soort leedvermaak getuigen zijn geweest.

In Gent hing eenzelfde proclamatie als de heer Boon reeds veel vroeger te Brugge had aangetroffen. Indien nu of in de toekomst Duitse troepen in uw stad aangegrepen worden, wordt de bezetting er uit getrokken en zal de stad zonder genade in brand geschoten worden. Ik waarschuw u.

De opperbevelhebber von Beseler;

Dat de Duitsers allerhande zaken rekwireren deelden wij hierboven reeds mede. En men verlangt dikwijls het allerfijnste, bv. handschoenen van 18 à 20 frank het paar, 20.000 sigaren à 75 centiemen, 2000 sigaretten à 15 centiemen, 20.000 flessen fijne champagne. Een gewild artikel is ook de pince-nez; vele officieren hebben de hunne verloren.

Dat de stad o. a. ook de voeding der troepen voor haar rekening moet nemen, zegden wij reeds. Ziehier hoe de bons voor de voeding luiden:

“De Burgemeester der stad Gent, op bevel van de generaal-bevelhebber te Gent, eist op de levering aan de Duitse militaire overheid (geschreven ingevuld, 1° welk hotel, 2° dejeuner, diner of souper, 3° voor hoeveel personen). N. B. Men moet bij het afleveren der voorwerpen een ontvangstbewijs met aanduiding der prijzen doen afleveren, op de achterzijde van dit blad. Dit bewijs moet ondertekend worden door de militaire overheid, die de voorwerpen ontvangt. Gent (datum).

De burgemeester, E. Braun.”

Over hetgeen in de nabijheid van Gent en andere plaatsen geschiedt lopen overigens allerlei geruchten; men beweert o.a. dat de Duitsers in het diepste geheim verdedigingswerken aanleggen om een eventuele aftocht te dekken en om de steden tot op 10 kilometer afstand van een verhoogd punt te kunnen beheersen.

Te Gent zijn tegen morgen opgeroepen alle burgerwachten, van wie de namen beginnen met de letters A tot L; overmorgen moet de rest zich komen melden. De aanmelding moet geschieden in de Leopoldkazerne. De burgerwachten van de eerste ban zijn vroeger opgeroepen geweest en enkele van hen doen reeds politiedienst.

Een tocht door Vlaanderen.

Een correspondent meldt ons:

Inderdaad is het thans uitermate moeilijk België binnen te komen tussen het dorpje Watervliet en de Noordzee.

Ik heb het gedaan van een klein Zeeuws stadje uit, dat nog droomt van grote herinneringen uit de oude tijd, toen een ommuurde stad meer militaire waarde had dan thans de stevigste fortenlinie; een

stadje, dat eeuwen geslapen heeft en nu plotseling is opgeschrikt door het nabije oorlogsrumoer en de duizenden vluchtelingen, die zijn oude straten zijn binnengestroomd. Nu heeft er zelfs een Belgisch toneelgezelschap een schouwburg opgeslagen op de onbestrate Markt en geeft er avond aan avond voorstellingen, waarbij geen plaatsje onbezet is.

Langs de grens van het westelijk deel van Zeeuws-Vlaanderen hebben de Duitsers al de bruggen over het Leopoldkanaal laten springen. Enkele van die bruggen, die bij de voornaamste wegen, worden door een vaste wacht in het oog gehouden; de andere worden bewaakt door surveillerende patrouilles.

De reden waarom de Duitsers deze bruggen hebben doen springen was om te voorkomen dat de Belgische boeren nog langer doorgingen al hun vee over het kanaal in ons land in veiligheid te brengen, waardoor het steeds moeilijker werd de troepen van het nodige voedsel te voorzien.

Het is niet heel moeilijk om door middel van een ladder, waarmee men kan afdalen tot het in het water gestorte puin van de brug en dan weer kan klimmen naar de andere oever bij Maldegem over het kanaal te komen, maar de Duitse wacht heeft strenge orders dit te beletten.

Ik stond weifelend voor de vernielde brug, toen een jongetje van elf, twaalf jaar, met glunderende oogjes, me aan mijn jas trok en me daarna toefluisterde dat hij wel wist hoe over het kanaal te komen. Hijzelf moest er ook over.

Het was een aardig, net gekleed ventje, met een kort broekje, een foulard om de hals geslagen en een paraplu bij zich.

Eerst leek het me toch wel heel onwaarschijnlijk, dat zo'n klein kereltje zou kunnen, wat volwassenen niet konden, maar hij lachte me toe en herhaalde in zijn zangerig Vlaams, dat hij het heus wel wist.

Het bleek, dat hij van de Nederlandse grens nog iemand had meegenomen, die hij tot gids zou dienen. Die ander bleek een Belgische voerman met een Herculesgestalte, een blonde baard als een Germaanse held, doch met een schuchterheid in de ogen als een kind.

We gingen met ons drieën op weg door een modderpoel, die eens een weg was geweest. Het regende zacht en de natuur was zo droefgeestig als verwachtte ze een ramp.

De kleine knaap sprak vertrouwelijk tot me, als was ik zijn oudere broer, in zijn eigenaardige taaltje, dat ik niet steeds goed kon verstaan.

Maar duidelijk werd me toch, dat we zouden moeten gaan over een ingestorte brug, waar we eerst echter zouden moeten wachten, tot de patrouille voorbij zou zijn.

Het werd een lange en moeilijke tocht op deze koude herfstdag.

De brug, die we over moesten, bleek aan de zijde, waar wij ons bevonden, in het water te zijn gestort; de andere zijde hing nog in haar voegen.

Toen we er aankwamen en ik de brug zag, begreep ik nog absoluut niet hoe we er over zouden komen en de Germaanse held met de kinderogen begreep er evenmin iets van. Onze kleine gids echter lachte en zegde dat we maar geduld moesten hebben.

In een hoeve wachtten we, tot we de Duitse patrouille hadden zien passeren aan de andere zijde van het kanaal.

“Nu nog een paar minuutjes en dan gaan we” merkte te knaap op.

Het werd een moeilijke overtocht, die wij, volwassenen, nooit hadden kunnen maken als de jongen het ons niet had voorgedaan.

Aan de mensen, in wiens hoeve we gewacht hadden, vroeg hij twee planken. Die legde hij van de wal over de ijzeren staven van het bruggenhek, dat in het water was gestort. Aan de andere zijde van die planken was weer een ijzeren staaf, die leidde tot daar, waar de neergestorte zijde van de brug in het water reikte. Ver voorover gebogen konden we ons vasthouden aan een ander stuk ijzer. Dan beklommen we de neergestorte brug en we waren aan de overzijde.

Voetje voor voetje kwamen we over, een ogenblik tot aan de enkels in het water. Eerst ging de knaap, dan volgde ik en dan de Germaanse held met de kinderoegen. Toen we eenmaal over waren, lachte onze jonge gids met al de glunderheid van zijn gelaat als had hij een grote overwinning bevochten. En ook wij, volwassenen, lachten om het bijzondere avontuur. Langs binnenwegen, door een smal voetpaadje door een bos, trokken we verder naar Maldegem, waar we eerst ruim twee uur na het overschrijden van de grens aankwamen. Maar toch, en dat was een voldoening, we waren er en de weg naar Brugge lag open voor ons.

In Maldegem, een dorp, dat de indruk maakt van een vriendelijk stadje, wapperde uit een verlaten huis de Nederlandse vlag. Het bleek, dat daar anders een Belg woonde, die met een Nederlandse vrouw gehuwd is. Het huis was door de Duitsers ongerept gelaten, terwijl ze andere huizen, waarvan de bewoners gevlucht waren, hadden geplunderd.

Te Maldegem bleef mijn gezelschap, de kleine gids en de grote Belg, achter en ik moest alleen verder, te voet, naar Brugge.

Het leek een eindeloze weg. Even buiten Maldegem is hij kilometers kaarsrecht en aan het einde was een dorpsstoren, die maar niet wilde naderen. Steeds dichter werd de regen, steeds somberder het landschap.

En om mij heen, in de hoeven langs de weg, was het kleine gebeuren van alledag in deze grote tijd. Een oud vrouwtje sprokkelde hout; kinderen speelden op een erf; een blauw rookwolkje steeg moeizaam uit een schoorsteen op; een hond blafte. En toch was daar enkele tientallen kilometers verder de grote bloedige worsteling, die al weken in Vlaanderen duurt en die beslissen kan over het lot van Europa. En van die strijd weerklonk zelfs de echo niet op de lange, eenzame weg, die ik moest gaan.

Niet ver van Maldegem had ik het geluk, dat me een huifkar met uit Nederland terugkerende vluchtelingen achterop kwam. Er was nog een plaatsje voor mij en zo kon ik, beschut voor de regen, mijn tocht naar Brugge vervolgen. De wagen kwam van Watervliet en de vluchtelingen, angstig toch voor wat hun bij hun terugkeer in Brugge te wachten stond, vertelden met warme waardering van hun ervaringen in Holland.

Merkwaardig is zo'n tocht in zo'n langzaam voort schokkende huifkar, vooral op een herfstdag, als de grauwe schemering zo spoedig over het land dreigt. Onder de huid is het al spoedig heel donker en men ziet er alleen de lichtpunten der brandende sigaren. Maar daarbuiten is de schemering van een vijandige kilheid en onder de bekapping van de wagen is dan een knusse, bijna huiselijke gezelligheid. Allen gevoelen zich door de omstandigheden

en vooral door die grauwe, vreemde stilte daarbuiten, als verenigd in een plotseling ontstane en spoedig weer vergeten kameraadschap. Vertrouwelijk wordt er gesproken. Men vertelt, als had men elkander reeds lang gekend, al wat men ondervond en toch, aan het einde van de tocht gaat men uiteen, zonder elkaar misschien nog ooit weer te ontmoeten.

24 november 1914

De Zeppelinloods, welke de Duitsers hebben gebouwd nabij Knesselare, een veertiental kilometer ten oosten van Brugge, is weer afgebroken. Het hout is voor een groot deel vervoerd in westelijke richting, zodat waarschijnlijk elders een nieuwe loods is of wordt gebouwd.

Een berichtgever van de Tijd meldt, dat te Dendermonde ongeveer 2500 van de 10.000 inwoners zijn teruggekeerd. In het grotendeels gespaarde St. Vincentiusgesticht wordt dagelijks voor duizend man gekookt.

De in Dendermonde geleden schade wordt oppervlakkig op 80 miljoen frank geschat. Ongeveer 2300 huizen werden vernield.

In de naburige gemeenten zijn de meeste inwoners terug.

Ook deze correspondent meldt, dat de hongersnood hier en daar begint te nijpen.

25 november 1914

Een tocht door Vlaanderen.

Van een oorlogscorrespondent:

De sneeuw viel licht, toen ik mij van Brugge naar Gent zou begeven. De tram van Brugge naar Gent reed niet meer en een rijtuig was niet te krijgen, zodat ik wel gedwongen was te voet te gaan tot Ursel, een twintig kilometer, waar ik een tram naar Gent zou vinden.

Aan de conducteur van de stadstram, die me tot even buiten Brugge bracht, vroeg ik de weg en hij vertelde me, dat er zich in de tram nog iemand bevond, die naar Gent moest.

Onder bijzondere omstandigheden heersen bijzondere zeden, en het feit, dat de aan mij vreemde heer dezelfde tocht ondernam als ik, was reden genoeg te gaan kennis maken en voor te stellen gezamenlijk te gaan.

Mijn nieuwe kennis bleek de broer van een zeer geziene Gentenaar, wiens naam ook in ons land een goede klank heeft.

Tezamen aanvaardden we de reis en waagden we ons in de aanhoudende sneeuwval en aan de avonturen van de grote weg. Van veel betekenis zijn die avonturen niet, het zijn een aanhouding, een toevallige ontmoeting, een gelukje, als bv. een achterop komend voertuig, dat U opneemt, dan wel een kleine tegenslag als een afgezette weg, die dwingt tot een grote omweg, enz.

Eenzaam was de weg, eenzaam en eindeloos, onder de grauwe hemel, waaruit steeds geluidloos de sneeuwvlokken neerदारrelden.

Er was geen ander leven merkbaar dan nu en dan een bonte kraai, die aanfladderde, neerstreek en dan moeizaam weer opvloog.

Moelijk was de weg en steeds moeilijker nog werd hij door het steeds dikker sneeuwkleed.

Mijn metgezel was vermoeid. Hij was die morgen reeds gekomen van een der kustdorpen, waar zijn vrouw vertoefde en alleen aan de goedhartigheid van een onderofficier had hij het te danken, dat hij terug had mogen keren naar Brugge, waardoor hij zich thans weer naar zijn zaken te Gent kon begeven.

Vele kilometers had hij dus reeds afgelegd en daarom ging ik vooruit in de sneeuw en hij stapte in mijn voetsporen.

Een enkele keer kwam ons een voertuig achterop en ontwaakte in ons de hoop, dat er voor ons ook een plaatsje in zou zijn, maar steeds bleek die hoop ijdel.

En dan togen we maar steeds verder, met steeds dat ene verlangen: Ursel en de tram, die we daar zouden vinden.

Er was geen paal langs de weg, die ons het afgelegde kilometertal wees en een enkele keer, als we een boer zagen op zijn erf, of een vrouw aan haar deur, vroegen we, hoe ver het nog lopen was en steeds was dan het antwoord een teleurstelling. Toen we reeds twee uur op mars waren, vertelde men ons, dat we tot Ursel nog wel dik drie uur hadden te lopen. Maar, en dit was mijn troost, in België zowel als in ons eigen land heeft de boerenbevolking weinig begrip van afstand.

Dicht bij een dorp, waarvan we de naam niet kenden, kwam ons weer een voertuig achterop. Of we mee konden rijden? Neen, dit was onmogelijk, alles was vol. Maar als we daar, in Knesselare, wilden wachten in café Rubens, zou de voerman ons na een kwartiertje komen afhalen en naar Ursel rijden.

Knesselare ... we wisten, dat we daar niet meer dan zes kilometer van Ursel konden zijn.

En dan die weelde, daar te wachten in de keuken van de estaminet, bij de brandende “stove, die deugd doet”.

De waardin was natuurlijk niet uitgepraat over de oorlog en de ellende, die deze meebracht. Er waren geen steenkolen en men moest hout stoken. Maar wat dit van de winter moest worden ...

In Knesselare was er nog een verschrikking bij. Enkele dagen tevoren was er een moord gepleegd. Een vrouw was met twee van haar kinderen op de gruwelijkste wijze met messteken afgemaakt en de moordenaar, die men kende, was nog niet gevonden en zwierf waarschijnlijk in de bossen.

De waardin vertelde ervan met ontzetting in haar blik.

Toen rinkelden buiten bellen. Onze voerman was er. Het werd een wonderlijk schone tocht tussen de besneeuwde velden en bossen van statige pijnbomen.

De tocht per tram, die ruim een uur duurde, werd echter weer een marteling, daar de wagens niet verwarmd waren, uit zuinigheid met de schaarse brandstof.

Te Gent hoorde ik van een Duits soldaat, welke grote moeilijkheden de vroege sneeuwval aan het proviand- en ammunitietransport opleverde.

Op de toch reeds gehavende wegen konden de paarden niet meer dan twee derden afleggen van de afstand, welke zij voor de sneeuwval deden. Het verlies aan paarden van de transporttreinen was bijna verdubbeld en nieuwe konden niet meer worden opgevorderd. Er waren eenvoudig geen bruikbare meer in de door Duitse troepen bezette streken. En de vroege winter had een snelle

aanvoer van dekens en warme winterkleding toch noodzakelijk gemaakt. De verzorging van de enorme troepenmacht was door de winter plotseling veel moeilijker geworden, ook door het ontstaan van nieuwe behoeften. Aan het front was een nijpend gebrek aan brandstof, wat het lijden der manschappen ook in hun rusttijd zeer vermeerderde. En dan werden de langdurige transporten voor de begeleidende manschappen ware martelingen.

Het slechtst waren er echter de gewonden aan toe, die in niet-verwarmde bagagewagens, waarin de enige luxe een laag stro is, met langzaam rijdende treinen uren, soms dagen moeten reizen naar de hospitalen, waar zij voldoende verpleging vinden.

De reis van Gent naar ons land is over Sas-van-Gent-Terneuzen zeer gemakkelijk. Drie keer per dag vertrekt er van het Dampoort-station een trein. Maar het onderzoek door de Duitsers te Zelzate is zeer streng. Angstvallig wordt er gewaakt tegen de uitvoer van brieven en de invoer van brieven en kranten. De man, bij wie een Engelse krant wordt gevonden, wordt onherroepelijk aangehouden.

26 november 1914

Uit België.

Men schrijft ons uit Zeeuws-Vlaanderen:

Door het Duits bestuur is in alle grensdorpen in de Nederlandse, Franse en Duitse taal aangeplakt, dat het ten strengste verboden is kranten of dagbladen in België in te voeren, die niet door het Duitse censuur zijn gezien en goedgekeurd. Overtredingen worden gestraft met langdurige gevangenisstraf. Alle herbergen, winkels, zelfs particuliere woningen van alle dorpen van het Land van Waas

moeten om 8 uur Duitse tijd gesloten worden, terwijl het aan de herbergiers der grensdorpen verboden is sterke drank te verkopen.

Het Duits bestuur heeft in de plaatsen van het Land van Waas laten bekend maken, dat alle personen, die behoren tot de Belgische burgerwacht, zich vóór aanstaande zondag moeten aanmelden. Zij die dit verzuimen, zullen volgens de Duitse krijgswet gestraft worden. Ook worden de burgers nogmaals aangemaand de wapens, die nog in hun bezit mochten zijn, onverwijld in te leveren. Niet voldoen aan dit bevel zal zwaar gestraft worden.

30 november 1914

Brussel, 29 november. Het door de N.R.C. verspreide bericht, dat te Strobrugge bij Maldegem in West-Vlaanderen schoten waren gelost op Duitse soldaten en 40 inwoners te Maldegem als gijzelaars waren weggevoerd, is onjuist. Het bevoegde militaire commando verklaart uitdrukkelijk, dat noch schoten zijn gelost op Duitse soldaten, noch personen in gijzeling zijn gesteld, noch twee Duitse soldaten vermist worden.

De oorlog.

Omtrent het werpen van bommen boven Gent meldt men ons nog:

Vrijdag zijn er te Gent door Engelse vliegers 9 bommen geworpen in de buurt van de Voorhaven. Twee bommen ontploften niet, één kwam er in het water terecht. Twee werklieden werden licht gekwetst en enkele bommen richtten stoffelijke schade aan. De petroleumtanks, waarop de aanval blijkbaar bedoeld was, werden niet geraakt. De Duitsers schoten op de vliegers, die in de richting van Eeklo zijn verdwenen.

Men meldt ons.

Vermoedelijk uit Franse vliegtuigen zijn bommen geworpen op een bewaarschool aan de Meulesteedse straatweg te Gent, die gelukkig juist door de kinderen verlaten was. Aan het gebouw is belangrijke schade toegebracht en drie personen zijn gewond. Men denkt, dat het in de bedoeling lag een benzinebergplaats der Duitsers op ongeveer 300 meter afstand van de school te vernielen.

3 december 1914

Men schrijft ons uit Koewacht.

De laatste dagen heerst er onder de Duitse bezetting in de Belgische grensdorpen een buitengewone bedrijvigheid. Automobielen rijden af en aan, rijwielen, karren, wagens en rijtuigen worden op de grote weg niet meer toegelaten, op sommige plaatsen moeten de woningen vroegtijdig gesloten worden en zijn de bewoners verplicht kuipen water voor de deur te plaatsen; in andere wordt al het hooi opgekocht.

Alles wijst er op, dat er een grote troepenverplaatsing op handen is. Aan de grenzen zijn de Duitsers bijzonder streng en de wachten zijn versterkt. Enkele jongelingen, van wie vermoed werd, dat zij tot het Belgische leger behoren, zijn gevangen genomen. Verschillende mannen vluchtten langs zijwegen over de Nederlandse grens.

Het Gentse altaarstuk.

Brussel, 3 december. Naar aanleiding van het door het Italiaanse kunsttijdschrift Fanfulla della Domenica verspreide bericht, dat de zijvleugels van het beroemde altaarstuk van de gebroeders van Eyck in de St. Bavo te Gent uit België naar Berlijn zijn gebracht, waar zich

reeds het middenstuk bevindt, kan worden verklaard, dat het bericht geheel uit de lucht is gegrepen. Het Gentse altaarstuk is door de bisschoppelijke overheid zelf verborgen. De Duitse overheden houden zich streng aan de bepalingen van de Haagse Conventie, volgens welke kunstvoorwerpen in musea enz. niet het voorwerp van buitrecht kunnen zijn.

4 december 1914

Men schrijft ons uit Koewacht:

Het toezicht aan de grens wordt met de dag scherper. Thans zijn hier een 150 à 200 Duitse soldaten van Potsdam aangekomen onder aanvoering van een Hauptman, die nu de wacht aan de grens zullen houden en toezicht houden op de dienstplichtige Belgische jongelingen. De Beieren zijn vertrokken. Iedere dag sluipen nog Belgische jongens van 18 tot 25 jaar langs binnenwegen en paadjes naar de Nederlandse grens.

5 december 1914

Aan de Zeeuwse grens.

Koewacht, 5 december. De katholieke kerk van deze gemeente staat op Belgisch grondgebied. Toen nu heden verschillende personen naar de kerk wilden, werd hun medegedeeld, dat zij er wel heen mochten gaan, maar niet terug. Daardoor verkeren alle katholieken in de onmogelijkheid, hun godsdienstplichten te vervullen. Waarom deze strenge maatregelen eensklaps door het Duitse bestuur genomen zijn, weet niemand.

6 december 1914

Men schrijft ons uit Koewacht.

Vrijdag is de gehele grens langs deze gemeente door Duitse soldaten met ijzerdraad en paalwerk afgerasterd. Niets mag meer uit België zonder toestemming van het Duits bestuur. Paarden, rytuigen en rijwielen mogen in 't geheel niet meer naar Nederland. Volle wagens met pulp van Nederlandse landbouwers, die van de suikerfabriek van Moerbeke kwamen, werden na veel moeite vrijdag nog doorgelaten. De volgende dagen mag geen pulp meer gehaald worden. Alle verkeer met België is gestaakt.

7 december 1914

Het Duitse bestuur in België deelt mee, dat de scheepvaart weer kan worden uitgeoefend op de volgende Belgische waterwegen:

1. De Maas van de Nederlandse grens tot Namen;
2. Het verbindingskanaal van Luik naar Antwerpen, alsmede het zijkanaal over Turnhout;
3. Het kanaal van Brussel naar de Schelde;
4. Het kanaal van Leuven naar de Schelde;
5. Het kanaal van Charleroi naar Brussel;
6. De Dender van Aalst tot Dendermonde;
7. Het kanaal Gent-Terneuzen;
8. Het kanaal Gent-Oostende;
9. Het kanaal Brugge-Zeebrugge;
10. De Schelde van Dendermonde tot de Nederlandse grens.

Passierscheine voor de vaart op deze waterwegen zijn te verkrijgen te Brussel en Antwerpen.

Men schrijft ons uit Koewacht:

Door toedoen der Nederlandse geestelijkheid is thans door het Duitse bestuur toegestaan, dat 's zondags de Nederlandse katholieken ter kerke gaan. In de week mag alleen hij naar de kerk, die een bewijs heeft van de pastoor. De Nederlanders moeten echter zo min mogelijk met de Belgische bevolking in aanraking

komen en voor de Belgen moet een afzonderlijke dienst worden gehouden. De oorzaak van deze strenge maatregelen is vrees voor spionage. Het Duitse bestuur vermoedt, dat hier verschillende Belgische militairen in burgerpak rondlopen om alles af te zien.

9 december 1914

Dendermonde.

Een bijzondere correspondent van De Tijd meldde de 6^e dezer omtrent de herleving van de zo wreed geteisterde stad Dendermonde. De bevolking steeg reeds tot ongeveer vierduizend, onder wie de geestelijke en burgerlijke overheid en een deel der burgerij. Kooplieden in eetwaren maken goede zaken, vooral omdat talrijke bezoekers naar de stad komen. Bijna alle scholen zijn of gaan eerlang open. In het bisschoppelijk college bedraagt het getal leerlingen meer dan tweehonderd. In de ellende, welke voortduurt, brachten talrijke giften aan kleren, beddengoed en eetwaren enige verlichting. De huisvesting is natuurlijk ellendig. De inwoners zijn opeengepakt in achterhuisjes, enge woningen, enkele ook in houten loodsen. Aanhoudend maken de instortende muren de straten onveilig, zodat o.a. twee buitenlieden, die verleden maandag de wekelijkse markt bezochten, onder de puinen bedolven werden. De Duitse bezetting is thans uiterst gering en de toegang tot de stad gemakkelijk.

11 december 1914

Men schrijft ons uit Zeeuws-Vlaanderen:

Gisteren kwamen verscheidene Belgen langs binnenwegen en paden naar hier met paarden en rijwielen. De Duitsers hadden nl. bekend gemaakt, dat voor paarden, koeien, rijwielen en naaimachines een belasting zal moeten betaald worden, terwijl bij

niet betaling die goederen in beslag zullen worden genomen. In de laatste dagen zijn hier vele Belgische paarden aan Hollandse kooplieden tegen goede prijzen verkocht.

Dinsdagmiddag zijn, naar aan de Tijd wordt gemeld, door de Duitse grenswacht tussen Zelzate en Assenede ongeveer twintig schoten gelost op mensen, die de grens langs verboden wegen trachtten over te komen. Na gesommeerd te zijn door de wacht werd er geschoten met gevolg, dat er een aan de hand gewond werd. Drie der onvoorzichtigen werden gevangen genomen.

Onder voorbehoud meldt dezelfde correspondent dat er artillerie in Zelzate zou zijn aangekomen, om in stelling gebracht te worden langs het kanaal.

Wel is er een kanon geplaatst achter het gekkenhuis, aan de oostzijde van het kanaal. Misschien heeft dit bericht aanleiding gegeven tot het gerucht van aankomst van artillerie. In de laatste dagen hoort men van tijd tot tijd zo eens het geschutvuur, zo bv. gistermiddag uit zuiver westelijke richting.

De bijzondere correspondent van de Tijd te Brugge meldt, dat op 6 dezer de gemeente Schellebelle tot 50.000 frank boete veroordeeld is wegens schade toegebracht aan de telegraaf- en telefoonlijnen. De daders zijn totnogtoe onbekend. De werkloosheid te Brugge is bijna algemeen. De rekvisities bedragen dagelijks een waarde van 10.000 frank.